

Opera narodowa – Stanisław Moniuszko

- [Opera narodowa – Stanisław Moniuszko](#)

Opera narodowa – Stanisław Moniuszko

Źródło: Stanisław Moniuszko, domena publiczna.

Ważne daty

1819 – narodziny Stanisława Moniuszki w Ubielu

po 1840 – rozpoczęcie pracy nad zbiorem pieśni *Śpiewnik domowy*

1848 – wileńska premiera dwuaktowej *Halki*

1858 – warszawska premiera czteroaktowej *Halki*

1865 – premiera *Strasznego dworu*

1868 – premiera *Parii*, ostatniej ukończonej opery Moniuszki

1872 – śmierć Stanisława Moniuszki w Warszawie

I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.

7. Romantyzm. Uczeń:

1) charakteryzuje muzykę romantyczną w kontekście estetyki epoki:

d) dostrzega wątki narodowe w muzyce,

e) omawia rozwój muzykowania domowego,

2) omawia cechy wybranych form muzycznych:

a) wielkie (sonata, symfonia, opera, dramat muzyczny, poemat symfoniczny, koncert),

b) małe (liryka instrumentalna: pieśń bez słów, scherzo, nokturn, preludium, etiuda, bagatela, impromptu, moment musical, rapsodia, fantazja, ballada i in.), pieśń, rondo klasyczne a rondo romantyczne;

4) omawia szkoły narodowe: niemiecka (Carl Maria von Weber i Richard Wagner), czeska (Bedřich Smetana i Antonín Dvořák), polska (Stanisław Moniuszko, Fryderyk Chopin i Zygmunt Noskowski), rosyjska (Potężna Gromadka, a w niej przede wszystkim: Modest Musorgski, Aleksander Borodin i Nikołaj Rimski-Korsakow), hiszpańska (Isaac Albéniz, Enrique Granados), francuska (César Franck), angielska (Edward Elgar, Ralph Vaughan Williams), w Skandynawii: norweska (Edvard-Grieg) i fińska (Jan Sibelius);

5) charakteryzuje polską muzykę romantyczną i jej reprezentantów (Fryderyk Chopin, Henryk Wieniawski, Stanisław Moniuszko, Ignacy Jan Paderewski, Władysław Żeleński, Zygmunt Noskowski);

6) zna pojęcia: kantylena, tempo rubato, transkrypcja fortepianowa, wirtuoz, uwertura koncertowa, muzyka programowa, leitmotiv, szkoła narodowa, instrumentacja.

II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych. Uczeń:

1. zna podstawowe terminy i pojęcia właściwe dla opisu i zrozumienia wybranych dzieł muzycznych;

3. zna konteksty kulturowe i naukowe powstawania muzyki;

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Uczeń:

1. wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata) i/lub pisemnej (np. esej, referat) o dziełach muzycznych w oparciu o podstawową terminologię;

3. interpretuje i odczytuje w kontekście dokonań epoki wybrane dzieła muzyczne;

4. formułuje logiczną wypowiedź na temat dzieł, form, gatunków, stylów, technik i twórców muzycznych, uwzględniając zależności między nimi w kontekście: genezy, przeobrażeń, porównań.

Nauczysz się

przedstawiać cechy twórczości Moniuszki;

przedstawiać S. Moniuszkę jako ojca opery narodowej;

rozdzielać dzieła kompozytora;

charakteryzować wybrane dzieła Moniuszki;

charakteryzować bohaterów oper artysty.

Historia tradycji operowej w Polsce

Tradycja wystawiania opery na terenach polskich sięga czasów panowania Zygmunta III Wazy. Monarcha nie fascynował się sztuką, jednak jego syn, Władysław IV Waza był jej miłośnikiem i mecenasem. Prawdopodobnie z inicjatywy królewicza wystawiono w 1628 roku pierwszą operę w Polsce, a była to *Galatea* Sante Orlandiego i Gabriela Chiabrery'ego. W tym samym czasie zadebiutowała *La liberazione di Ruggiero dall'isola d'Alcina*, opera napisana przez kobietę – Franceskę Caccini, co w XVII wieku było niespotykane. Dzieło zyskało tak duży rozgłos, że szlachta zleciła jej przetłumaczenie na język polski. Kiedy Władysław został królem Polski, udostępnił część sali Zamku Królewskiego, dzięki czemu powstała tam opera warszawska – jedna z pierwszych działających stacjonarnie scen operowych w Europie.

1

Francesca Caccini, *La liberazione di Ruggiero dall'isola d'Alcina*, *Cos'è perfida Alcina*
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Orazio Gentileschi, „Grająca na lutni” ok. 1626, wikimedia.org, domena publiczna (Ilustracja); Francesca Caccini, „La liberazione di Ruggiero dall'isola d'Alcina”, „Cos'è perfida Alcina”, 1625, online-skills, CC BY 3.0

Powstawało także wiele dzieł komicznych, które nie były przeznaczone na wielkie sceny operowe, lecz jako dedykacje dla wąskiego grona odbiorców, w geście uznania dla czyjejś pracy lub jubileuszu. Takim przykładem jest jednoaktowa *Heca albo polowanie na zająca*, najstarsza znana opera w języku polskim, od nieznanego autora prawdopodobnie dla łowczego, datowana na przełom XVII i XVIII wieku.

Moniuszko – „ojciec polskiej opery narodowej”

Stanisław Moniuszko (1819–1872) urodził się w Ubielu (dzisiaj Białoruś), jednak w młodości przeprowadzał się najpierw do Mińska, a potem do Warszawy. Edukację muzyczną rozpoczął pod okiem matki, później u lokalnych nauczycieli, ukończył w końcu berlińskie Singakademie u Carla Rungenhagena. Po studiach zamieszkał w Wilnie i podjął pracę jako organista w kościele św. Jana. Publiczne wystawianie własnych oper i [operetek](#) zapoczątkowało jego karierę kompozytorską. Do najsłynniejszych dzieł tamtego okresu należy dwuaktowa *Halka*, zaprezentowana w Wilnie w formie koncertowej w 1848 roku; miała jednak tylko lokalny wydźwięk. Dziesięć lat później zaprezentował tę operę w nowej, czteroaktowej odsłonie w Warszawie; premiera przyniosła mu ogromny rozgłos, uzyskał nominację na dyrygenta oper polskich w Teatrze Wielkim, został także nauczycielem [harmonii](#) i [kontrapunktu](#) w Instytucie Muzycznym.

Mimo, że opery w języku polskim powstawały już wcześniej, to właśnie Moniuszkę określa się mianem „ojca polskiej opery narodowej”. Jego talent kompozytorski ujawnił się w melodyjności [pieśni](#) i [arii](#), które są powszechnie znane, często jednak bez świadomości, kto jest ich twórcą.

Halka jako opera narodowa

Halka, napisana do libretta Włodzimierza Wolskiego, jest jedną z najsłynniejszych oper Stanisława Moniuszki; uzyskała miano opery narodowej. Pierwsza jej premiera odbyła się w wileńskiej rezydencji Müllerów w 1848 roku, lecz dopiero czteroaktowa wersja opery, wystawiona w warszawskim Teatrze narodowym w 1858 roku przyniosła jej sławę. Do najbardziej znanych części zalicza się arię Jontka *Szumią jodły na gór szczycie*, arię Halki *Gdybym rannym słońkiem*, [mazura](#) z aktu I, a także chór *Ojcie z niebios, Boże Panie*, który w zmodyfikowanej wersji dołączył do kanonu pieśni kościoła katolickiego.

Halka Moniuszki – opera narodowa

1

Akt pierwszy

W miejskiej rezydencji Stolnika w okolicach Krakowa odbywa się uroczystość zaręczyn jego córki Zofii i młodego panicza Janusza. Gospodarze i zaproszeni goście przechodzą korowodem w takt poloneza (*Niechaj żyje para młoda...*). Ceremonii przewodniczy Dziemba -

majordomus Stolnika. Goście tanecznym korowodem przechodzą do sali balowej. Zostają tylko Janusz i Zofia, aby prosić Stolnika o błogostawieństwo (tercet *Pobłogosław, Ojczyźnie...*). Z ogrodu dochodzi ich smutny głos dziewczyny, skarżący się na swój los (*Jako od wichru krzew połamany...*). Janusz rozpoznaje, że to głos Halki - dziewczyny pochodzącej z wioski należącej do Janusza. Janusz swego czasu potajemnie spotykał się z Halką, obiecując jej małżeństwo. Dawno już jednak zapomniał o czekającej na niego góralce. Halka nie mogąc się doczekać powrotu ukochanego postanawia sama go odszukać. Pomaga jej w tym Jontek - młody góral zakochany w Halce. Teraz właśnie Halce udało się trafić na ślad Janusza i oto przybywa w dzień zaręczyn do ogrodu Stolnika. Janusz, pragnąc by jego związek z Halką nie wyszedł na jaw, pod pozorem niesienia pomocy dziewczynie, której głos ich dochodzi, odprawia Zofię i Stolnika. Zostaje sam. Teraz zaczynają go dręczyć wyrzuty sumienia (*Czemu mnie w chwilach samotnych owych...*), lecz jednocześnie postanawia odprawić Halkę z powrotem do wioski. Pojawia się Halka (*O, Jaśko, mój drogi...*). Szczęśliwa ze spotkania zaczyna roztaczać przed sobą i Januszem wizję ich przyszłego szczęścia. Janusz odprawia ją za miasto, aby tam czekała na niego o wschodzie słońca. Halka omamiona nowymi nadziejami odchodzi, do ogrodu zaś wchodzi wszyscy goście, winszując Stolnikowi. Ten wyraża im swoje podziękowania i radość z wesela swojej jedynej córki (polonez *O, gościwi mi panowie...*). W tym czasie Dziemba daje znak kapeli, która rozpoczyna ognistego mazura, kończącego akt pierwszy.

2

Akt czwarty

Wszyscy mieszkańcy pośpieszyli zobaczyć orszak weselny. Jontek zostaje sam i rozmyśla nad ciężką dolą Halki, którą to Halkę on od wielu lat darzy wielką miłością (*Nieszczęsna Halka...*). Te rozmyślenia przerywa nadchodzący Dudarz wygrywający skoczne melodie. Jontek nie mogąc pogodzić się z wesołym nastrojem dnia prosi Dudarza by choć na chwilę zagrał rzewną melodię. Pod wpływem muzyki nie tai już uczucia do Halki (*Szumia jodły na gór szczyty...*). Pojawia się Dziemba, wraz z innymi mieszkańcami wioski i ordynuje, aby górale przywitali młodą parę wesołymi śpiewkami. Pojawia się Janusz z Zofią i dostrzegają wśród ludzi Halkę. Janusz jest przerażony tym spotkaniem, lecz ku jego uldze ani Zofia ani Stolnik nie rozpoznają tej samej dziewczyny, która nachodziła ich w mieście. Również Halka nie ma już siły na walkę o swoje prawa, pozostając w odrętwieniu. Cały orszak udaje się do kościoła. Jontek zostaje z Halką i opowiada jej co dzieje się w kościele. Kiedy górale intonują pieśń w kościele Halka wyrывa się z odrętwienia i w szaleńczej rozpacz postanawia się zemścić podpalając kościół (*Ha, dzieciątko nam umiera...*). W ostatniej chwili jednak opanowuje się i postanawia, że to nie Janusz, lecz ona powinna zginąć. W ostatnich słowach przebacza Januszowi zdradę i rzuca się ze skał do rzeki. W tej samej chwili Jontek wybiega z kościoła, lecz nie może już zapobiec tragedii. Po chwili wychodzi także młoda para i Dziemba oznajmia, że to właśnie najważniejszy moment na złożenie życzeń nowożeńcom. Cała wioska intonuje weselną pieśń.

Stanisław Moniuszko, *Halka, Mazur*, 1858

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Włodzimierz Wolski, Mazur z opery „Halka”. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Stanisław Moniuszko, *Halka, Gdybym rannym słońkiem*, 1858

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Włodzimierz Wolski, Aria Halki "Gdyby rannym słońkiem" z opery „Halka”. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Stanisław Moniuszko, *Halka, Szumią jodły na gór szczycie*, 1858

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Włodzimierz Wolski, Aria Jontka "Szumią jodły na gór szczycie" z opery „Halka”. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Stanisław Moniuszko, *Halka, Ojciec z niebios, Boże Panie*, 1858

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Włodzimierz Wolski, „Ojciec z Niebos, Boże Panie”, Modlitwa z opery „Halka”, akt IV. Pieśń należy do Polskiego śpiewnika Narodowego. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Akt trzeci

Gościom przygotowano nocleg w wieży zamkowej. Przed nimi pojawiają się Hanna i Jadwiga, które ukrywają się za portretami swoich prababek. Chcą spłatać figla młodym kawalerom, aby przekonać się, czy rzeczywiście są oni tak trwożliwi, jak to opisała im Cześnikowa. Pojawia się również Damazy, który chowa się w starym zegarze. I on ma ochotę nastraszyć paniczów, aby nie stanowili zagrożenia dla jego planów małżeńskich. Pojawia się także Skołuba, który niezwykle sugestywnie opisuje Maciejowi, że w tym zamku straszy, chcąc się w ten sposób odegrać za porażkę na polowaniu („Ten zegar stary...”). Zastraszony Maciej opowiada o wszystkim Zbigniewowi i Stefanowi, który odstępuje Maciejowi swoją komnatę, a sam zostaje w narożnej komnacie z zegarem i portretami prababek. Cisza panująca w wieży i wrażenia minionego dnia napawają go błogim uniesieniem. Do głosu dochodzi uczucie jakim darzy Hannę („Cisza dokoła...”). Stan ten potęguje jeszcze dźwięk kuranta dochodzący z zegara i budzący wspomnienia młodości. Także Zbigniew nie może zasnąć i przychodzi do brata, aby podzielić się z nim rodzącym się uczuciem do Jadwigi („Gdym przy wieczerzy...”). Świadcami tych wyznań są ukryte za obrazami Hanna i Jadwiga. Nagle obie panny uciekają, zaś bracia słysząc jakiś ruch postanawiają odnaleźć jego przyczynę. Wybiegają z komnaty zostawiając na straży Macieja. W tym czasie Damazy postanawia wymknąć się po cichu z komnaty. Natyka się jednak na Macieja, który natychmiast daje znać o tym fakcie paniczom. Stefan i Zbigniew przekonani, że Damazy chciał z nich zadrwić żądają od niego wyjaśnień. Aby ocalić swoją skórę Damazy opowiada, że właśnie poznał prawdziwą historię Straszego Dworu - na którym ciąży krew i cierpienie ludzkie. Słyszając to bracia nie tylko nie karzą Damazego, lecz sami postanawiają opuścić rankiem dwór.

8

Akt drugi

Wigilia Nowego Roku - Dwór Miecznika w Kalinowie. Dziewczęta, wśród nich także Hanna i Jadwiga - córki Miecznika, zajmują się haftowaniem kobierca („Spod igiełek kwiaty rosną...”). Nagle Jadwiga przypomina wszystkim, że dzisiaj jest wieczór tradycyjnego wróżenia z wosku. We dworze odbywają się przygotowania do wróżb, zaś Jadwiga opisując wróżby marzy, aby ukazał się jej przyszły mąż („Biegnie słuchać w lasy, knieje...”). Pojawia się Hanna, a tuż za nią starający się o jej przychyłność totumfacki Miecznik - Damazy, niosąc naczynie z woskiem. Rozpoczynają się wróżby („Już ogień płonie...”). Damazy ma nadzieję, że może wosk pokaże jego frak, lub perukę, lecz oczom zebranych ukazuje się i dla Hanny i dla Jadwigi zbroja i szyszak z przyłbicą. Miecznik, który przygląda się tym wróżbom jest niezwykle zadowolony, gdyż od dawna pragnie dla swych córek za mężów prawdziwych patriotów, nie zaś wyfraczonych paniczków w rodzaju Damazego, o czym nie omieszka mu przy tej okazji przypomnieć („Kto z mych dziewczek serce której...”). Zabawę przerywa przybycie Cześnikowej, która uprzedza przyjazd bratanków, oczerniając ich przy tej okazji, że są trwożliwi i zniewieściali. W tym momencie wracają myśliwi z polowania na czele ze Skołubą - klucznikiem Miecznika. Myśliwi drwią ze Skołuby, że ustrzelony dzik nie jest jego

trofeum, gdyż celny strzał należał do kogoś, kto właśnie jechał drogą w stronę Kalinowa. Okazuje się że byli to właśnie Stefan i Zbigniew, zaś celny strzał był dziełem ich sługi Macieja. Pojawiają się oni teraz na progu serdecznie witani przez Miecznika („O, drodzy goście...”). Skołuba zauważa Macieja i spór o dzika rozbrzmiewa od nowa. Skołuba chce się odegrać na Macieju, zaś Damazy pragnie oddalić potencjalnych rywali. W tej atmosferze Miecznik zaprasza wszystkich do stołu.

Plakat z opery "Halka" Stanisława Moniuszki z 1858 roku.

Źródło: *Halka: opera w czterech aktach / słowa Włodzimierza Wolskiego; muzyka Stanisława Moniuszki. Partytura fortepianowa ze śpiewem*, wydanie nakł. Gustawa Gebethner i Wolff, domena publiczna.

Straszny dwór

W 1863 roku w Warszawie wybuchło powstanie styczniowe. Moniuszko zmuszony był zawiesić swoją twórczość – w tym okresie dla warszawskiej publiczności ważniejsze niż pobyt w operze było odzyskanie wolności. Klęska powstania była jednym z powodów napisania przez kompozytora *Strasznego Dworu*, opery polskiej, uważanej za najlepsze dzieło kompozytora. Patriotyczny charakter kompozycji potęgował odczucia związane z odbiorem premiery, która odbyła się rok po upadku powstania w Warszawie. Twórcą libretta był Jan Chęciński, profesor warszawskiej Szkoły Dramatycznej, aktor i reżyser, z którym Moniuszko często współpracował.

9	Intrada	806
1	Akt I	1
	Nr 1. CORO	4
	Nr 2. CORO	31
	Nr 3. TERZETTO (STEFAN, ZBIGNIEW, MACIEJ)	38
	Nr 4. TERZETTO (CZESNIKOWA, STEFAN, ZBIGNIEW)	52
	Nr 5. FINALE	69
2	Akt II	
	Nr 5. CHOR KOBIET	111
	Nr 6. DUMKA (JADWIGA)	124
	Nr 7. DUETTINO (HANNA, DAMAZY)	126
	Nr 8. QUATUOR (HANNA, JADWIGA, DAMAZY, MIECZNIK)	135
	Nr 9. ARIA (MIECZNIK)	155
	Nr 10. FINALE	164
3	Akt III	
	Nr 10. QUATUOR (MACIEJ, SKOLUBA, STEFAN, ZBIGNIEW)	228
	Nr 11. ARIA (STEFAN)	245
	Nr 12. DUETTINO (STEFAN, ZBIGNIEW)	253
	Nr 13. QUATUOR (HANNA, JADWIGA, STEFAN, ZBIGNIEW)	261
	Nr 14. FINALE	272
4	Akt IV	
	Nr 15. ARIA (HANNA)	282
	Nr 16. DUETTINO (HANNA, STEFAN)	297
	Nr 17. FINALE	312
	Nr 18. KAZUR	321
	PIERWSZA WERSJA ZARÓCZENIA	362
	DRUGA WERSJA ZARÓCZENIA	368

W posiadłości Stefana i Zbigniewa wszyscy oczekują przybycia paniczów. Po chwili zjawiają się serdecznie witani przez poddanych. Dziękują Bogu, że pozwolił im powrócić do domu i raz jeszcze ponawiają swoje śluby (*Cichej domku...*). Lecz oto przybywa ich stryjenka - Cześnikowa - która już myśli o wyswataniu ich z dwiema panienkami z zaprzyjaźnionej rodziny (*Witam was, witam was...*). Usłyszawszy zaś, że młodzieńcy wybierają się wkrótce w odwiedziny do starego przyjaciela rodziny Miecznika z Kalinowa, niepokoi się nie na żarty. Wszak Miecznik ma dwie piękne córki i plany matrymonialne Cześnikowej mogą wziąć w łeb. Usiłuje więc odwieść ich od tego zamiaru mówiąc, że dwór w Kalinowie jest przeklęty (*Wśród szumu lasów...*). Młodzi kawalerowie jednak ze śmiechem przyjmują jej słowa i nie bacząc na przestrogi wyruszają w drogę.

2

Akt drugi

Wigilia Nowego Roku - Dwór Miecznika w Kalinowie. Dziewczęta, wśród nich także Hanna i Jadwiga - córki Miecznika, zajmują się haftowaniem kobierca (*Spod igiełek kwiaty rosną...*). Nagle Jadwiga przypomina wszystkim, że dzisiaj jest wieczór tradycyjnego wróżenia z wosku. We dworze odbywają się przygotowania do wróżb, zaś Jadwiga opisując wróżby marzy, aby ukazał się jej przyszły mąż (*Biegnie słuchać w lasy, knieje...*). Pojawia się Hanna, a tuż za nią starający się o jej przychyłność totumfacki Miecznika - Damazy, niosąc naczynie z woskiem. Rozpoczynają się wróżby (*Już ogień płonie...*). Damazy ma nadzieję, że może wosk pokaże jego frak, lub perukę, lecz oczom zebranych ukazuje się i dla Hanny i dla Jadwigi zbroja i szyszak z przyłbicą. Miecznik, który przygląda się tym wróżbom jest niezwykle zadowolony, gdyż od dawna pragnie dla swych córek za mężów prawdziwych patriotów, nie zaś wyfraczonych paniczyków w rodzaju Damazego, o czym nie omieszka mu przy tej okazji przypomnieć (*Kto z mych dziewczek serce której...*). Zabawę przerywa przybycie Cześnikowej, która uprzedza przyjazd bratanków, oczerniając ich przy tej okazji, że są trwożliwi i zniewieściali. W tym momencie wracają myśliwi z polowania na czele ze Skołubą - klucznikiem Miecznika. Myśliwi drwią ze Skołuby, że ustrzelony dzik nie jest jego trofeum, gdyż celny strzał należał do kogoś, kto właśnie jechał drogą w stronę Kalinowa. Okazuje się że byli to właśnie Stefan i Zbigniew, zaś celny strzał był dziełem ich sługi Macieja. Pojawiają się oni teraz na progu serdecznie witani przez Miecznika (*O, drodzy goście...*). Skołuba zauważa Macieja i spór o dzika rozbrzmiewa od nowa. Skołuba chce się odegrać na Macieju, zaś Damazy pragnie oddalić potencjalnych rywali. W tej atmosferze Miecznik zaprasza wszystkich do stołu.

3

Akt trzeci

Gościom przygotowano nocleg w wieży zamkowej. Przed nimi pojawiają się Hanna i Jadwiga, które ukrywają się za portretami swoich prababek. Chcą spłatać figla młodym kawalerom, aby przekonać się, czy rzeczywiście są oni tak trwożliwi, jak to opisała im

Cześnikowa. Pojawia się również Damazy, który chowa się w starym zegarze. I on ma ochotę nastraszyć paniczów, aby nie stanowili zagrożenia dla jego planów małżeńskich. Pojawia się także Skotuba, który niezwykle sugestywnie opisuje Maciejowi, że w tym zamku straszy, chcąc się w ten sposób odegrać za porażkę na polowaniu (*Ten zegar stary...*). Zastraszony Maciej opowiada o wszystkim Zbigniewowi i Stefanowi, który odstępuje Maciejowi swoją komnatę, a sam zostaje w narożnej komnacie z zegarem i portretami prababek. Cisza panująca w wieży i wrażenia minionego dnia napawają go błogim uniesieniem. Do głosu dochodzi uczucie jakim darzy Hannę (*Cisza dokoła...*). Stan ten potęguje jeszcze dźwięk kuranta dochodzący z zegara i budzący wspomnienia młodości. Także Zbigniew nie może zasnąć i przychodzi do brata, aby podzielić się z nim rodzącym się uczuciem do Jadwigi (*Gdy przy wieczery...*). Świadcami tych wyznań są ukryte za obrazami Hanna i Jadwiga. Nagle obie panny uciekają, zaś bracia słysząc jakiś ruch postanawiają odnaleźć jego przyczynę. Wybiegają z komnaty zostawiając na straży Macieja. W tym czasie Damazy postanawia wymknąć się po cichu z komnaty. Natyka się jednak na Macieja, który natychmiast daje znać o tym fakcie paniczom. Stefan i Zbigniew przekonani, że Damazy chciał z nich zadrwić żądają od niego wyjaśnień. Aby ocalić swoją skórę Damazy opowiada, że właśnie poznał prawdziwą historię Straszego Dworu - na którym ciąży krew i cierpienie ludzkie. Słyszając to bracia nie tylko nie karzą Damazego, lecz sami postanawiają opuścić rankiem dwór.

4

Akt czwarty

Pomimo nadchodzącego świtu Hanna nie może zasnąć. Jest pod urokiem Stefana i dziwi się jak mógł on złożyć kawalerskie śluby. Czyżby nie wierzył w patriotyzm polskich kobiet? (*Do grobu trwać w bezzennym stanie...*) Pojawia się Damazy, który ośmiesza przed nią Stefana, mówiąc, że chce on wyjechać, gdyż przestraszył się nocnych zjaw. Hanna nie wierząc tym słowom ucieka do swojej komnaty. Stefan i Zbigniew oznajmiamy o swym zamiarze wyjazdu, lecz odmawiają podania przyczyny. Zirykowany Miecznik zaczyna podejrzewać ich o tchórzostwo, lecz słyszając to Maciej opowiada o wszystkim, co usłyszeli w nocy od Damazego. Miecznik na te słowa postanawia wyjaśnić całą sprawę, lecz przeszkadza mu w tym nadjeżdżający z hałasem kulig, w którym odnajduje się też przebrany Damazy. Pytany surowo przez Miecznika, dlaczego ośmielił się rzucić kalumnię na jego dom, wykrętnie odpowiada, że ze względu na miłość do jednej z córek Miecznika. W tym momencie jednak Stefan i Zbigniew nie pozwalają mu dokończyć i oświadczają Miecznikowi, że proszą go o rękę Hanny i Jadwigi. Miecznik zadowolony z takiego obrotu sprawy błogosławi młodym parom opowiadając jednocześnie prawdziwą historię *Straszego Dworu*, który został tak nazwany przez zazdrosne matki panien z sąsiednich okolic, kiedy dziad Miecznika miał dziewięć córek tak pięknych, że każdy młodzieniec przybywający do Kalinowa prosił o rękę jednej z nich. I jak się okazuje dwór w Kalinowie nadal jest *Straszny*, czego dowodem są dwie młode pary.

Źródło: http://www.operomania.hg.pl/libretta/straszny_dwor.html

Stanisław Moniuszko, *Straszny dwór, Dumka Jadwigi*, 1865

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Jan Chęciński, Dumka Jadwigi „Biegnie słuchać w lasy, w knieje” z opery „Straszny dwór” (fragment), wykonanie: Orkiestra Teatru Wielkiego w Warszawie pod batutą Witolda Rowickiego. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Stanisław Moniuszko, *Straszny dwór, Aria Miecznika*, 1865

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Jan Chęciński, Aria Miecznika „Kto z mych dziewek” z opery „Straszny dwór” (fragment), wykonanie: Orkiestra Teatru Wielkiego w Warszawie pod batutą Witolda Rowickiego. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Stanisław Moniuszko, *Straszny dwór, Aria z kurantem*, 1865

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Jan Chęciński, Aria z Kurantem z opery „Straszny dwór” (fragment), wykonanie: Orkiestra Teatru Wielkiego w Warszawie pod batutą Witolda Rowickiego. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Stanisław Moniuszko, *Straszny dwór, Aria Hanny*, 1865

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Jan Chęciński, Aria Hanny z opery „Straszny Dwór” (fragment), wykonanie: Orkiestra Teatru Wielkiego w Warszawie. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Dwaj bracia Stefan i Zbigniew powracając do domu po zwycięskiej wyprawie wojennej, żegnają się ze swoimi towarzyszami z chorągwi pancерnej (*Więc, gdy się rozstaniem...*) i składają *kawalerskie śluby* - postawiają się nie żenić, aby w każdej chwili być w gotowości na wezwanie Ojczyzny (*Dobrze, dobrze, panie bracie...*).

10

Stanisław Moniuszko, *Straszny dwór*, *Aria Skołuby*, 1865

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, słowa Jan Chęciński, *Aria Skołuby* z opery „Straszny Dwór” (fragment), wykonanie: Orkiestra Teatru Wielkiego w Warszawie pod batutą Witolda Rowickiego. Materiał wykorzystany na podstawie art.29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Źródło: Stanisław Moniuszko, *Straszny Dwór*, dostępny w internecie: grafika:
[https://imslp.org/wiki/Straszny_dw%C3%B3r_\(Moniuszko,_Stanis%C5%82aw\)](https://imslp.org/wiki/Straszny_dw%C3%B3r_(Moniuszko,_Stanis%C5%82aw)); tekst na podstawie:
http://www.operomania.hg.pl/libretta/straszny_dwor.html, domena publiczna.

Śpiewnik domowy i walka z cenzurą

Moniuszko, poza operami, napisał wiele pieśni, które wydał w formie śpiewników, nazywając zbiory *Śpiewnikami domowymi*. Jego nazwa może być myląca, ponieważ określenie *domowy* nie odnosi się do przeznaczenia jego wykonywania, lecz jest tożsame z określeniem *patriotyczny*, które było zakazane przez cenzurę carską. Nie oznacza to jednak, że pieśni nie były wykonywane w domostwach, wręcz przeciwnie, Polacy bardzo często śpiewali je w trosce o dziedzictwo narodowe, przekazywali także w ten sposób młodszym pokoleniom tradycję narodową. Okres polskiego romantyzmu był ciężki dla twórców, którzy musieli często modyfikować swoje dzieła, ukrywać ich prawdziwe przesłanie przed władzami rosyjskimi, albo nawet zabraniano im wystawiania swoich kompozycji. *Śpiewniki domowe* Moniuszki są idealnymi przykładami obchodzenia tej cenzury, pod przykrywką utworów opartych na tradycji ludowej i chłopskiej propagowały kulturę polską i odegrały bardzo ważną rolę w zachowaniu i pielęgnacji języka polskiego.

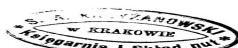
Wybór piosenek polskich UTWORU STANISŁAWA MONIUSZKI

1.	Anioł dziecięca.	10p. 30
2.	Dla czego	.. 30
3.	Dwie piosenki. Niedziela	.. 32 1/2
4.	Dwie gorze	.. 30
5.	Kozak „Tym na gorze jaśor stoi	.. 30
6.	Lódka	.. 32 1/2
7.	Łzy... Kiedy z przeznaczeń ludzi lub nieba	.. 32 1/2
8.	Piosenka bez tytułu „Znaszli ten Kraj”	.. 30
9.	Rufa	.. 30
10.	Soltyś	.. 32 1/2
11.	Trzy chwile krakowiaka	.. 30
12.	Wieczny pokój Hrnikowi	.. 30
13.	Słowiczek pieśń T. Lenartowicza	.. 30

Допущено Цензурою Варшавы 7 Октября 1895 г.

Bi. Młkarski 40 Krak. Przedm. w Warszawie

1

Stanisław Moniuszko, *Kozak, sł. Jan Czeczot*

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Źródło: Stanisław Moniuszko, *Wybór piosenek polskich*, wydanie Warszawa : Gebethner i Wolff, [ok. 1875]., dostępny w internecie: imslp.info, <https://polona.pl/preview/dba53fad-edf5-4d09-a137-05a87cef5397>, Biblioteka Narodowa, domena publiczna.

Stanisław Moniuszko był kluczowym kompozytorem polskim epoki polskiego romantyzmu – okresu zaborów. Przez całe życie pisał opery, jednak ukończył tylko 6 z nich: *Halkę*, *Flisa*, *Hrabinę*, *Verbum Nobile*, *Straszny dwór*, *Parię*. Był także twórcą wielu pieśni, operetek, [baletów](#), a nawet [mszy](#) i [kantat](#). Jego dorobek artystyczny stanowi kluczowy element kultury polskiej, niszczonej w procesie rusyfikacji. Kompozytor przeciwstawiał się cenzurze i – pomimo zakazów – propagował polską operę narodową. Zasługi te podnoszą twórcę do jednego z najważniejszych polskich kompozytorów, określanym mianem „ojca polskiej opery narodowej”.

Zadania

Ćwiczenie 1

Zaznacz opery skomponowane przez Stanisława Moniuszkę.

☐ *Halka*

☐ *Paria*

☐ *Nabucco*

☐ *Carmen*

☐ *Rusałka*

☐ *Straszny dwór*

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj postaci do dzieł z których pochodzą.

Halka

Straszny dwór

Jontek

Stolnik

Hanna

Miecznik

Stefan

Halka

Janusz

Skotuba

Ćwiczenie 3

Uzupełnij luki w tekście.

Tradycja wystawiania opery na terenach polskich sięga czasów panowania Zygmunta III Wazy. Monarcha nie fascynował się sztuką, jednak jego syn, Waza był jej miłośnikiem i mecenasem. Prawdopodobnie z inicjatywy królewicza wystawiono w roku pierwszą operę w Polsce, a była to Sante Orlandiego i Gabriela Chiabrery`ego. W tym samym czasie zadebiutowała *La liberazione di Ruggiero dall'isola d'Alcina*, opera napisana przez kobietę – Franceskę , co w XVII wieku było niespotykane. Dzieło zyskało tak duży rozgłos, że szlachta zleciła jej przetłumaczenie na język polski.

Ćwiczenie 4

Wpisz poprawną odpowiedź.

1. *Śpiewniki domowe* były (zbiorem pieśni/operą) Stanisława Moniuszki.
2. Pierwszą operą Stanisława Moniuszki była (*Halka/Paria*).
3. *Straszny dwór* powstał po upadku powstania (listopadowego/styczniowego).

Ćwiczenie 5

Odpowiedz, w jakim zbiorze znalazły się pieśni: *Prząśniczka* i *Kozak*.

Ćwiczenie 6

Przyporządkuj fragmentom tekstów libretta opery *Straszny dwór* właściwe akty.

W posiadłości Stefana i Zbigniewa wszyscy oczekują przybycia paniczów. Po chwili zjawiają się serdecznie witani przez poddanych. Dziękują Bogu, że pozwolił im powrócić do domu i raz jeszcze ponawiają swoje śluby (*Cichy domku...*). Lecz oto przybywa ich stryjenka - Cześnikowa - która już myśli o wyswataniu ich z dwiema panienkami z zaprzyjaźnionej rodziny (*Witam was, witam was...*).

Akt II

Wigilia Nowego Roku - Dwór Miecznika w Kalinowie. Dziewczęta, wśród nich także Hanna i Jadwiga - córki Miecznika, zajmują się haftowaniem kobierca (*Spod igiełek kwiaty rosną...*). Nagle Jadwiga przypomina wszystkim, że dzisiaj jest wieczór tradycyjnego wróżenia z wosku. We dworze odbywają się przygotowania do wróżb, zaś Jadwiga opisując wróżby marzy, aby ukazał się jej przyszły mąż (*Biegnie słuchać w lasy, knieje...*).

Akt I

Pomimo nadchodzącego świtu Hanna nie może zasnąć. Jest pod urokiem Stefana i dziwi się jak mógł on złożyć kawalerskie śluby. Czyżby nie wierzył w patriotyzm polskich kobiet? (*Do grobu trwać w bezzennym stanie...*) Pojawia się Damazy, który ośmiesza przed nią Stefana, mówiąc, że chce on wyjechać, gdyż przestraszył się nocnych zjaw.

Akt III

Gościom przygotowano nocleg w wieży zamkowej. Przed nimi

pojawiają się Hanna i Jadwiga, które ukrywają się za portretami swoich prababek. Chcą splotać figla młodym kawalerom, aby przekonać się, czy rzeczywiście są oni tak trwożliwi, jak to opisała im Cześnikowa. Pojawia się również Damazy, który chowa się w starym zegarze. I on ma ochotę nastraszyć paniczów, aby nie stanowili zagrożenia dla jego planów małżeńskich. Pojawia się także Skołuba, który niezwykle sugestywnie opisuje Maciejowi, że w tym zamku straszy, chcąc się w ten sposób odegrać za porażkę na polowaniu (*Ten zegar stary...*).

Akt IV

Ćwiczenie 7

Uporządkuj wydarzenia chronologicznie.

premiera *Parii*

premiera *Strasznego dworu*

wileńska premiera dwuaktowej *Halki*

warszawska premiera czteroaktowej *Halki*

Polecenie 1

Uzasadnij opinię o Moniuszce jako „ojcu opery narodowej”. W argumentacji posłuż się przykładami dzieł kompozytora.

Słownik pojęć

Aria

pieśń solowa z akompaniamentem instrumentalnym, wchodząca w skład opery, kantaty, oratorium i mszy, różniąca się od poprzedzającego ją często recytatywu rozwiniętą kantyleną, śpiewnością, stanowiąca wyodrębniony, samodzielny fragment.

Balet

forma widowiska teatralnego, którego zasadnicze elementy stanowią ruch, muzyka i oprawa scenograficzna, powiązane wspólną myślą przewodnią.

Harmonia

całokształt problemów związanych z konstrukcją współbrzmień w utworach danej epoki, danego kompozytora itp.

Kantata

wieloczęściowy, niesceniczny utwór wokalny, złożony z arii, recytatywów, duetów, ansambli, chórów i ritornelów instrumentalnych.

Kontrapunkt

technika kompozytorska polegająca na snuciu 2 lub więcej niezależnych od siebie, ale w trakcie wykonania współbrzmiących ze sobą linii melodycznych, tworzonych według określonych zasad tonalnych, harmoniczných i rytmicznych.

Mazur

polski taniec ludowy, tańczony parami, w dość żywym tempie, w metrum trójdzielnym i tzw. rytmie mazurkowym (2 ósemki i 2 ćwierćnuty); także utwór artystyczny (zwany częściej mazurkiem), zawierający rytmy mazurkowe.

W XVIII w. mazur wyszedł poza muzykę, rozpowszechnił się wśród szlachty oraz mieszczan i stał się tańcem narodowym.

Msza

cykliczna kompozycja wokalna lub wokально-instrumentalna, przeznaczona do wykonania w kościele podczas obrzędu liturgii.

Opera

dramatyczno-muzyczny, wokально-instrumentalny, z akcją dramatyczną, monologami i dialogami ujętymi w libretcie, przeznaczony do wykonania na scenie (z odpowiednią scenografią), zwykle w specjalnie do tego celu zbudowanym teatrze operowym, również zwanym operą.

Operetka

(wł. operetta – mała opera), gatunek teatralno-muzyczno-taneczny, powstały w XIX wieku we Francji; składa się z fragmentów muzycznych i tanecznych, przeplatanych ustępami mówionymi operetka jest poprzedzona uwerturą i zakończona rozbudowanym finałem; operetki są wykonywane w teatrze muzycznym, zwanym także operetką.

Pieśń

utwór wokálny, na ogół do tekstu lirycznego, solowy lub chóralny.

Źródło:

Encyklopedia Muzyczna PWM, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2012

Biblioteka muzyczna

1

Francesca Caccini, *La liberazione di Ruggiero dall'isola d'Alcina, Cos'è perfida Alcina*
 Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Orazio Gentileschi, „Grająca na lutni” ok. 1626, wikimedia.org, domena publiczna (Ilustracja); Francesca Caccini, „La liberazione di Ruggiero dall'isola d'Alcina”, „Cos'è perfida Alcina”, 1625, online-skills, CC BY 3.0

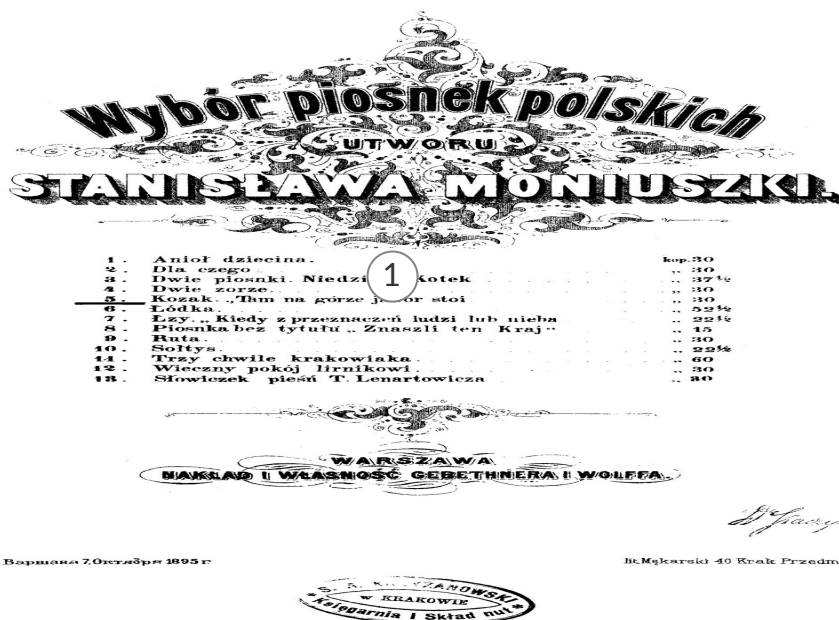
1

Stanisław Moniuszko, *Prząśniczka*

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Stanisław Moniuszko, wikimedia.org, domena publiczna (Ilustracja); Stanisław Moniuszko, „Prząśniczka”, online-skills, CC BY 3.0

1875-1876

1

Stanisław Moniuszko, *Kozak*, sł. Jan Czeczot

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTO02b9jm>

Źródło: Stanisław Moniuszko, *Wybór piosenek polskich*, wydanie Warszawa : Gebethner i Wolff, [ok. 1875]., dostępny w internecie: imslp.info, <https://polona.pl/preview/dba53fad-edf5-4d09-a137-05a87cef5397>, Biblioteka Narodowa, domena publiczna.

Bibliografia

Stanisław Moniuszko, Opracował Jan Prosnak, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1968

Encyklopedia Muzyczna PWM, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2012

operomania.hg.pl